

Orgulje zagrebačke prvostolne crkve

Najstarija vijest o orguljama u Hrvatskoj potječe iz 1363, u kojoj se spominje orguljaš Nikola, svećenik župne crkve Sv. Marka u Zagrebu.¹ Drugi spomen o orguljama u Hrvatskoj jest iz godine 1384, gdje se govori o orguljama stolne crkve u Dubrovniku.² U stolnoj crkvi u Zadru morale su također u isto doba postojati orgulje jer se u jednom pismu iz godine 1392. spominje svećenik Juraj, orguljaš kod Sv. Stošije.³ Godine 1425. spominje se da se u glogovičkom samostanu, gdje su živjeli redovnički križari jeruzaleškoga Sv. groba, nalazi neki »Nicolaus Organista«, pa se po tom zaključuje da su u tamošnjoj samostanskoj crkvi postojale i orgulje.⁴

Iz ovog razdoblja nemamo još podataka o orguljama stolne crkve u Zagrebu, no prema spomenutim crkvama i samostanima što su već tada imali orgulje, smatra se da ih je imala i stolna crkva u Zagrebu.

Iz XV stoljeća imamo više podataka o popravcima orgulja prvostolne crkve.

Godine 1493. plaćeno je majstoru za popravak orgulja 14 forinti, a za potrebe kod popravka izdano je 2 forinte i 89 soldi. Stolar Michael primio je za svoj rad na orguljama 2 forinte. Iz spisa zagrebačkog Kaptola razabire se da je od 1488—1494. orguljaš bio kanonik Andrija. Nakon njega orguljaši su bili kanonici Ivan (†1491), Jeronim (†1505), Emerik prezimenom Dees ili Dechez, pa Kristofor. Nakon ovih spominje se jedan laik, koji se zvao Sebastijan, rodom iz Dubrave kraj Ivanica. Bio je orguljaš od 1547—1553. Poslije njega spominju se orguljaši, koji su svi bili kanonici i uživali su kao naplatu za svoj rad neka imanja.⁵

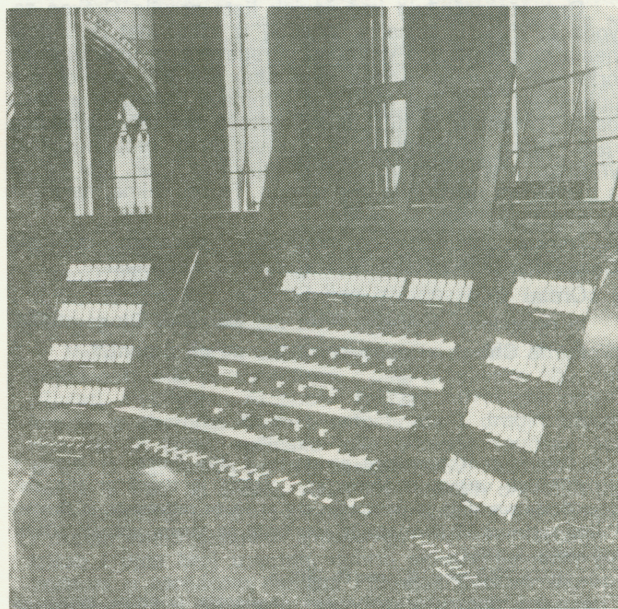
U tim godinama orgulje prvostolne crkve trebalo je temeljito popraviti, pa razabiremo iz kaptolskih spisa da je Kaptol 1501. poslao orguljaša kanonika Jeronima u Maribor da dovede u Zagreb tamošnjeg graditelja orgulja Matiju. On je došao u siječnju slijedeće godine u Zagreb te se s Kaptolom sporazumio da će za 92 forinte temeljito popraviti orgulje.⁶

1505. godine orgulje su bile nadograđene. Troškovi za popravak iznosili su 85,5 forinti. Za izvršenje ove nadogradnje nabavljene su tri cente cinka i 17 libara zlata. Posao je izveo graditelj orgulja zvan Marko. Godine 1517. Kaptol je opet pisao prepoštu u Pečuh za obnovu orgulja. Prepošt je napravio ugovor s tamošnjim graditeljem orgulja, koji ih je trebao popraviti za 50 forinti, a Kaptol je trebao nabaviti potrebni materijal. Orgulje su posvema obnovljene i povećane »cum novis vocibus nunc inventis«. Tako popravljene orgulje izdržale su do konca XVI stoljeća, kada su postale posve neupotrebljive. 1599. Kaptol je povjerio novi popravak Andriji Flaunšteinu, koji se obvezao da će popraviti za kratko vrijeme barem tri do četiri registra. 1634. došlo je opet do popravka orgulja, a to je izveo Grga Štrugl. Kaptol je s njim ugovorio da će mu

za popravak i za 5 novih registara dati 50 forinti i da će njegovog sina kad naraste dati u latinsku školu.⁷

Spomenuti majstor obavio je dobro svoj posao oko popravka orgulja, ali tim orguljama bio je kratak vijek, jer je 1645. godine prvostolna crkva nastradala u velikom požaru. Iza požara crkva je ostala godinu dana bez krova, tako da je zbog toga katedrala stradala više negoli od požara. Od kiše i nevremena srušio se jedan stup, a svod što ga je držao taj stup srušio se i uz ostalo uništio pjevalište i orgulje.⁸

1647. godine biskup Martin Bogdan sklopio je ugovor s Grgom Štruglom o gradnji orgulja stolne crkve.⁹ Prema tom ugovoru Štrugl je trebao napraviti nove orgulje s ovim rasporedom: sprijeda bourdon od cinka s 21 cijevi, a ostalih 29 cijevi od olova, zatim bourdon od hrastova drva s 50 cijevi, principal od olova s 50 cijevi; principal s kopolom od 50 cijevi, dvostruku mixturu od olova sa 100 cijevi, trostruku mixturu od olova sa 150 cijevi, dvostruki cimbal od olova sa 100 cijevi, pedal posau sa 19 olovnih cijevi i pedal principal s 19 drvenih cijevi. Za taj posao biskup i Kaptol obećali su platiti graditelju 1100 škuda.

SVIRAONIK SADAŠNJIH ORGULJA

1649. orgulje su bile dogotovljene, jer je 23. prosinca te godine Bogdanov nasljednik biskup Petar Petretić sklopio ugovor sa slikarom Ivanom Maurerom da za 525 forinti oboji, pozlati i ukrasi orgulje. Biskup Petretić dao je postaviti na orgulje svoj grb i natpis: »Osvaldi sternit fornix chorum et organa lucae Bogdan Martinus praesul utrumque locat.«

Za biskupa Petretića (1648—1667) došlo je do popravka ovih novih orgulja. Ugovor za popravak sklopljen je s graditeljem orgulja Krstom Lauterfetom. On se obavezao da će mijeh, propuhalo, cijevi, registre i tremulant iščistiti i popraviti, a ukoliko što nedostaje, to će nadodati. Potrebni materijal za popravak daje biskup i Kaptol. Sveukupni troškovi iznosili su 215 forinti.¹⁰

Ove orgulje nisu bile trajne, jer ih je već godine 1669. trebalo popraviti. Popravak je izveo isti majstor. Nanovo očistio, podesio registre i popravio mjehove. Biskup Aleksandar Mikulić (1688—1694) pozavo je 1689. graditelja orgulja iz Ljubljane Ivana Fallera da izvede zamašnija proširenja. Nakon popravka orgulje su imale 19 registara,

1. Širola B., Pregled povijest hrvatske muzike, str. 65, Zagreb, 1922.

2. Nav. dj. str. 65.

3. Nav. dj. str. 65.

4. Krčelić B. A., De regno Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae notitiae praeliminaries, str. 446, Zagreb, 1770.

5. Nav. dj. pod br. 1, str. 66.

6. Act. Cap. Ant., Fasc. 101, br. 56, Arhiv Prvostolnog kaptola, Zagreb.

7. I. K. Tkalčić, Prvostolna crkva zagrebačka nekad i sada, str. 102, Zagreb, 1885.

8. Eccl. III br. 97. nadb. arhiv u Zagrebu.

9. Act. Cap. Ant. Fasc. 101, br. 56, Arhiv Prvostolnog Kaptola, Zagreb.

10. Barle J., Orgulje u Zagrebu i njegovoj okolini prije sto godina, Sv. Cecilija, Zagreb, 1910. br. 1, str. 5.

i to: 1. cinkasti principal, 2. cinkasti principal oktav, 3. cinkasti principal kvint, 4. drvenu kopulu, 5. drvenu flautu, 6. metalnu flautu, 7. drveni oktav, 8. cinkasti kvint, 9. superoktav cinkasti, 10. cinkasti superkvint, 11. cinkasti oktaval, 12. cinkasti kvintal, 13. ostra flauta, 14. četverostruku mixturu, 15. cinkasti cimbal, 16. cinkasti terc, 17. bourdon pedal, 18. bourdon oktav pedal, 19. bourdon flauta pedal. Isti je napravio nove mijehove i propuhala, ptičice i dvostruku kukavicu. Kaptol se obavezao da će platiti 1600 forinti, a na dar će dati 20 dukata. Kako vidimo, majstor je sasvim preuređio orgulje, a što je najvažnije, zamijenio je olovne cijevi cinkastim.

1721. godine bile su orgulje opet temeljito popravljene. Tom su zgodom neke registre izmijenili, a neupotreblijve odstranili.

Ove orgulje stajale su na sjevernoj empori katedrale sve do potresa 1880. godine. Prigodom popravka crkve morala se srušiti ova empora i tada su spomenute orgulje bile odstranjene.¹¹ U vezi s time važno je spomenuti da je 26. X 1828. došao u Zagreb Adalbert Krickel. U svom putopisu, između ostaloga, spominje posjet zagrebačkoj katedrali te piše: »Orgeln sind zwei, aber seitwärts angebracht. Das Einzige, was mir in diesem gothischem Tempel missfiel, ist die leere Hinterwand ober dem Haupteingang. Hieher gehörte die Orgel und wenigstens einige verzierungen...«¹² Iz ovog izvještaja vidi se da je zagrebačka stolna crkva imala 1828. godine dvoje orgulje, a da nijedne od njih nisu bile smještene gdje se danas nalaze, iznad glavnog ulaza.

Biskup Aleksandar Alagović (1829—1837) dao je sagraditi nove orgulje, koje su se nalazile već na današnjem mjestu. Ne zna se točno tko je napravio dispoziciju za ove orgulje, ali su trebale imati 36 registara i dvije klavijature. Orgulje bi morale imati 6 mjehova, a smješteni bi bili u dva ormara izrađena u gotskom stilu. Povodom dispozicije stigle su ponude. Prvi se javio Jakob Deutschmann iz Beča 1832. godine. On se obavezao da će takve orgulje načiniti za 12.000 forinti. Iza njega javio se zagrebački graditelj Pavao Pump. On se ponudio da će ih sagraditi za 6.340 forinti. Međutim, nije bila prihvaćena ni jedna, ni druga ponuda, jer se našao graditelj iz Pečuha Franjo Focht, koji se obavezao da će načiniti orgulje s 40 registara za 9.500 forinti.¹³

Biskup s Kaptolom povjerio je taj posao njemu i on je 1834. postavio orgulje. Stolna je crkva, doduše, dobila nove orgulje, ali su bile slabe. To svjedoči i to što su te orgulje 1851. bile već posve neupotreblijve. Popravljali su ih u nekoliko navrata bez trajnih rezultata.

Međutim, postoji sumnja da li je uopće došlo do gradnje tih orgulja. Naime, teško je vjerovati da bi orgulje građene 1834. bile već 1851. potpuno neupotreblijve i da su ih trebali zamijeniti.¹⁴

Uvidjevši sve nedostatke prijašnjih orgulja, biskup, kasnije kardinal, Juraj Haulik, koji se inače mnogo brinuo za svoju stolnu crkvu, odlučio se za gradnju novih orgulja. Biskup Haulik se obratio E. Friedrichu Walckeru iz Ludwigsburga. Walcker je prihvatio ponudu i u travnju 1852. došao u Zagreb i sastavio dispoziciju za nove orgulje od 50 registara, tri klavijature i s pedalom. Karakter manuala imao je, prema njemu, biti:

I manual: »brillant und kraftvoll«

II manual: »gemässig mild«

III manual: »fromm wohlklingend und der Totaleffekt, unter stützt von den kräftigen und tiefen Bässen, gross-artig und majestätisch«. Dispozicija je bila slijedeća:

I MANUAL

1. Principal 16' — od čistog engleskog kositra s punom i snažnom intonacijom.
2. Tibia Maior 16' — od drveta, donja oktava spojena s br. 1.
3. Fagott 16' — od ugrađenih cijevi s jezičkom i grlom od mesinga i zvučnim tijelom od omorike.

11. Nav. dj. pod br. 5, str. 106.

12. Krickel A. J., Fussreise durch den grössten Theil der österreichischen Staaten von 1827 bis 1828. Wien 1830, sv. II, str. 272.

13. Nadbiskupski arhiv, XLIII, C, 64 i 72.

14. Barle J., Izvještaj o orguljama zagrebačke katedrale iz g. 1828. Sv. Cecilija, 1931, br. 2, str. 55.

4. Dipason 8' (Oktava od br. 1.) — od biranog kositra (4/5 od engleskog kositra, a 1/) olovnog sloja)
5. Gemshorn 8' — od biranog kositra, s punom ali blagom intonacijom.
6. Viola di Gamba 8' — od engleskog kositra s oštrom intonacijom.
7. Copula 8' — od jelovine i kruškovog drveta s oštrom intonacijom.
8. Trompete 8' — s otvorenim grlom, jezičkom od mesinga i rezonatorom od engleskog kositra.
9. Oktav Minor 4' — od biranog kositra s nešto jačom intonacijom od br. 1.
10. Nasard 5 1/3' — od drva.
11. Tibia Minor 4' — otvoren, od kruškovog drveta.
12. Dolce 4' — od biranog kositra.
13. Nasard 2 2/3' — od drva (Quinta)
14. Super-Octav 2' — od biranog kositra.
15. Blockflöte 2' — od metala.
16. Mixtura šesterostruka, 2 2/3' — od biranog kositra.
17. Cymbal četverostruk, 1 1/3'

II MANUAL

18. Principal 8' — od engleskog kositra s blagom intonacijom flaute.
19. Bourdon 16' — od drva (pokriven)
20. Flauta 8' s okruglastim tijekom, s jako blagom intonacijom.
21. Copula 8' s dvostrukim tijekom od drva.
22. Salicional 8' od biranog kositra.
23. Bassethorn 8' ugrađen u valjak za pojačanje zvuka.
24. Diapason 4' (Oktava od br. 18) — od biranog kositra.
25. Rohrflöte 4' — od biranog kositra.
26. Traversflöte 4' — od javora s intonacijom kao prava flauta.
27. Super-Octav 2' od biranog kositra.
28. Cornett peterostruk — od biranog kositra.

III MANUAL

29. Geigenprincipal 8' s mekozvučnom intonacijom od engleskog kositra.
30. Hohlflöte 8' — intonacija mu je stopljena s br. 13.
31. Aeoline 8' — kao gamba s mekom intonacijom, od biranog kositra.
32. Physharmonico 8' — sa slobodnim jezičkom.
33. Dulcian 8' — isti kao prvi oktav od drva i kositra.
34. Flute d'amour 4' — s mekom intonacijom.
35. Viola 4' — od biranog engleskog kositra. Intonacija nešto jača od br. 31.
36. Nasard 2 2/3' — od metala.
37. Flautino 2' — od biranog kositra.

PEDAL

38. Grand Bourdon 32' — od drva sa željeznim otvorom.
39. Bombardon 32' — s udarnim jezičkom.
40. Principal Bass 16' — od drva sa željeznim otvorom.
41. Violon 16' — s mesingastim otvorom.
42. Sub Bass 16' — od drva
43. Tuba 16' — s udarnim jezičkom.
44. Octav-Bass 8' — od biranog kositra s jakom intonacijom.
45. Hohlflöten Bass 8' — od drva.
46. Violoncell 8' — od drva s mesingastim otvorom.
47. Posaune 8' — od kositra, s mesingastim grlom i jezičkom od srebra.
48. Clarine 4' — od drva.
49. Flöte 4' — od drva.
50. Cornett četverostruk — od metala.

Sa svim dijelovima orgulja, s gotskim ormarom od jelovine i njegovom postavom troškovi su proračunati na 14.803 forinti. Orgulje su trebale biti postavljene za dvije godine. Kasnije se nadbiskup odlučio da ormar bude od hrastovine. Kao ukras imao se postaviti na ormar, u sredini, kip sv. Cecilije, zaštitnice svete glazbe, s desne strane sv. Grgur papa, a s lijeve sv. Ambrozije, zaštitnici koral. Sa svake strane trebala su biti smještena po dva anđela. Zbog hrastovog ormara, kipova i pozlate troškovi su iznosili 16.583 forinti, a to se imalo isplatiti graditelju u tri navrata. Ugovor između nadbiskupa i graditelja Walckera potpisan je 15. srpnja 1852. Graditelj se obavezao da će orgulje postaviti do lipnja 1854.

(Slijedi nastavak)